

Razmatranja o tlocrtu samostana augustinaca u Križevcima

ZORISLAV HORVAT

Zagrebačka 17
HR – 10 340 Vrbovec

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Prihvaćeno/Accepted: 25.11.2015.
Prihvaćeno/Accepted: 25.11.2015.

Autor je pokušao sagledati moguće gabarite tlocrta bivšeg samostana augustinaca u Križevcima, uspoređujući tlocrte nekih drugih srednjovjekovnih samostana u kontinentalnoj Hrvatskoj. Uočeni su stanoviti zajednički nazivnici kroz 13. pa sve do početka 16.st., a to je uporaba starih mjera – hvati i stopa te kvadrangulacija – izvedba tlocrta pomoću kvadrata.

Ključne riječi: augustinški samostan, Grkokatolička katedrala, Križevci, srednji vijek, kvadrangulacija

Analiza srednjovjekovnih ostataka nekadašnje augustinške crkve u Križevcima¹ potaknula je autora na daljnje razmišljanje – istraživanje tlocrta prvotnog samostana (sl. 1).

Sl. 1 Križevci – današnji grkokatolički biskupski dvor s katedralom, nekadašnji augustinški samostan, pogled sa sjeveroistoka (foto: T. Tkalčec)

Fig. 1 Križevci - the present day Greek Catholic Bishop's palace, onetime Augustinian monastery, a view from northeast (photo by T. Tkalčec)

Augustinski je crkveni red osnovan sredinom 13. st. (= 1256. godine), a njihovi se redovnici naglo šire diljem Europe.² U Križevcu, koji je tada centar župani-

je istog imena, zatičemo ih već tijekom druge polovice 13. st.³ Kako su augustinzi bili prosjački red,⁴ samostan im je morao sagraditi neki značajniji feudalac, pretpostavlja se da je to bio slavonski ban Stjepan.⁵

Tijekom 15. st. Križevac, i to Donji, okružen je zidinama, s četiri kule (bastiona) na uglovima, te opkopima uokolo.⁶ Crkva Sv. Križa i augustinški samostan nisu njima bili obuhvaćeni, što je imalo tragične posljedice po samostan. Godine 1539. Križevci i okolica su stradali u turskoj provali, a samostan je poslije toga napušten – vjerojatno je bio i spaljen. Hrvatski sabor doskora (1560.) preporučuje rušenje samostana, no čini se da ono nije nikada bilo provedeno.

Nicolo Angielini je još 1566. godine u svojim izvješćima nacrtao – vrlo shematski – križevačku utvrdu te bivši augustinški samostan i crkvu sv. Križa (sl. 2): poblizha analiza pokazuje da se radi objektu samostanskog tlocrta, s jednom kružnom kulom na uglu; uz to, samostan je bio okružen grabom. Možemo se jedino zapitati, je li to snimka postojećeg stanja ili prijedlog utvrđivanja? Uz to, *markica* samostana (sl. 3) kao da je zaokrenuta za 90 stupnjeva, tako da je crkva smještena uz njegovu zapadnu stranu, a da na južnoj strani nije bilo krila, tj. da je ondje bio samo hodnik klaustera. Ili, jednostavno, sve to Angieliniju nije bilo važno, on je rješavao tek obranu Križevca s te strane.

3 Horvat, Novi pogled na križevačku augustinšku crkvu u srednjem vijeku, str. 19.

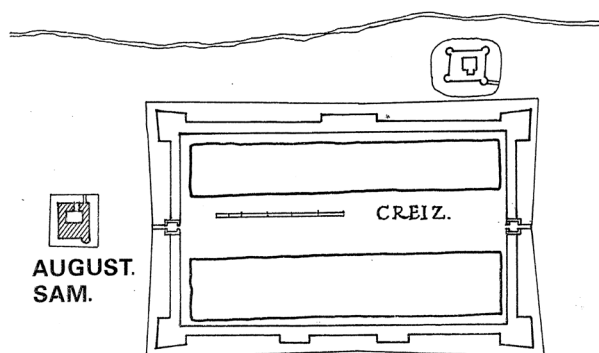
4 Dobronić, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, str. 7.

5 Zdenko Balog, Urbanistički razvoj Križevaca, *Peristil* 41, Zagreb, 1988., str. 23-34, na str. 24-25.

6 Milan Kruhek, Križevačka tvrđava i utvrde Križevačke kapetanije, *Povijesni prilozi* 20, Zagreb, 2001., str. 87-130.

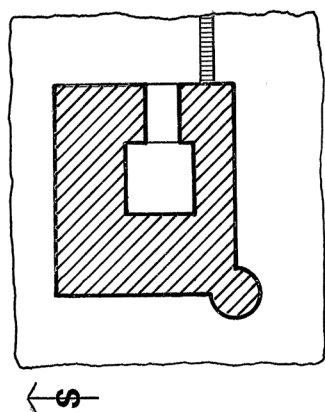
1 Zorislav Horvat, Novi pogled na križevačku augustinšku crkvu u srednjem vijeku, *Cris* 15/1, Križevci, 2013., str. 18-30.

2 Lelja Dobronić, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatia christiana periodica* 20, Zagreb, 1987., str. 1-25, na str. 7.

Sl. 2 Križevci - renesansna tvrđava oko srednjovjekovnog grada: augustinski samostan (lijevo) i župna crkva sv. Križa (desno) ostali su izvan gradskih utvrda (prema N. Angieliniju u: Krmpotić 1997)

Fig. 2 Križevci – Renaissance fortress around the medieval town: Augustinian monastery (on the left) and the parish Church of the Holy Cross (on the right) are left outside the city-walls (drawing: N. Angiellini, in: Krmpotić 1997)

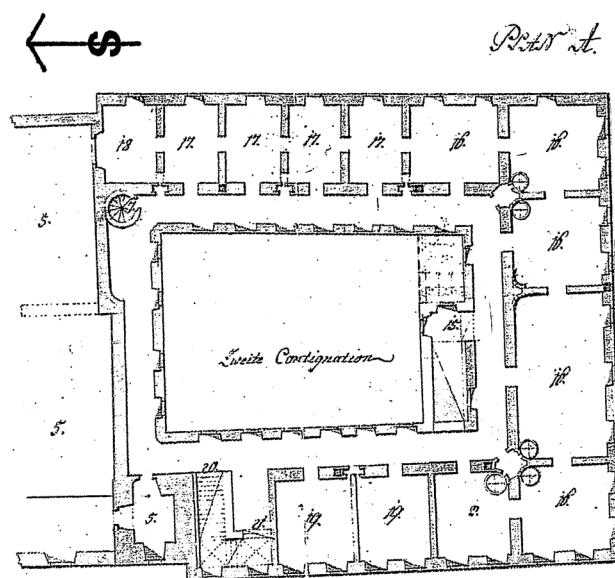
Sl. 3 Križevci – shema augustinskog samostana prema planu Angielinija (sl. 2); vjerojatno prikaz prilagodavanja napuštena samostana potrebama obrane grada: kružna kula, graba oko samostana - kaštela, prilaz preko mosta (crtao Z. Horvat)

Fig. 3- Križevci – Augustinian monastery according to Angiellini's plan (Fig. 2); possible scheme of the adjustments of the abandoned monastery for the purposes of defending the town: round tower; trench around the monastery, entrance over a bridge (drawing: Z. Horvat)

Na istočnoj strani samostanskog sklopa naglašen je prekid u građevini, možda malo preširok za potrebe nekadašnjeg samostana, no koliko je on potreban za djelovanje ovog malog kaštela? Ili se tu radi tek o shematskom prikazu? Na nešto kasnijim planovima križevčke tvrđave, samostan nije crtan, čak niti kao kaštel za obranu sjevernih gradskih vrata.

Sredinom 17. st. Martin Stier u svom opisu Križevčke utvrde savjetuje da se za pojačanje tamošnje utvrde koristi "veliko i isklesano kamenje sa starih

crkava,"⁷ iako tom prigodom ne crta samostan. No, godine 1627. samostanski je sklop dan franjevcima, koji su ga očito trebali popraviti, dograditi i staviti pod krov. Ovaj je podatak u suprotnosti sa Stierovom preporukom, da se koristi kamenje s porušenih crkava sredinom 17. st., dakle 25-30 godina nakon što su franjevci dobili zgradu bivšeg augustinskog samostana. Možda treba uzeti u obzir da je ova zgrada stajala napuštena kojih 100 godina i očito se neke dijelove – valjda – trebalo do kraja porušiti. Činjenica jest da uz situaciju (plan) iz 18. st. piše da je svetište ove crkve *auf gotische Art gebaut und goewelbt*⁸ i s ravno pokrivenim brodom. Taj gotički svod i danas postoji, iako pregrađen – regotiziran po Hermannu Bolleu. Dakle, crkva je mogla biti koliko-toliko sačuvana, no – što je sa samostanom? S obzirom da franjevačka obnova nije u potpunosti ponovila tlocrtni gabarit, možemo pretpostaviti, da su samostanski objekti uz crkvu bili tek djelomično sačuvani. Koliko – nije baš sasvim jasno, no pokušajmo sagledati barem njegove gabarite.

Sl. 4 Križevci – tlocrt prizemlja franjevačkog samostana ing. F. S. Huetlera iz 1803. godine (prema Maruševski 1993, sl. na str. 172, AKB, Križevci)⁹

Fig. 4 Križevci – the ground plan of the former Franciscan monastery made by engineer F. S. Huetler in 1803 (based on Maruševski 1993, fig. on p. 172, Archives of the Križevci Diocese, Križevci)

Franjevci obnavljaju stari augustinski samostan, tako da je istočno krilo nešto produljeno prema jugu,

7 Ljudevit Krmpotić, *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. st.*, Hannover – Karlobag – Čakovec, 1997., str. 59.

8 Građena i presvođena na gotički način.

9 S obzirom da ovaj plan nosi oznaku A, crkva je vjerojatno posebno prikazana na Planu B.

zatim izgrađeno je potpuno novo južno krilo umjesto prvotnoga, a ispod njega podrum. Isto tako je podignuto potpuno novo krilo uz zapadnu stranu klaustra, gdje ga ranije nije bilo. Ovim je radnjama povećan klaustar, koji je od približno kvadratna tlocrta postao pravokutan (sl. 4).

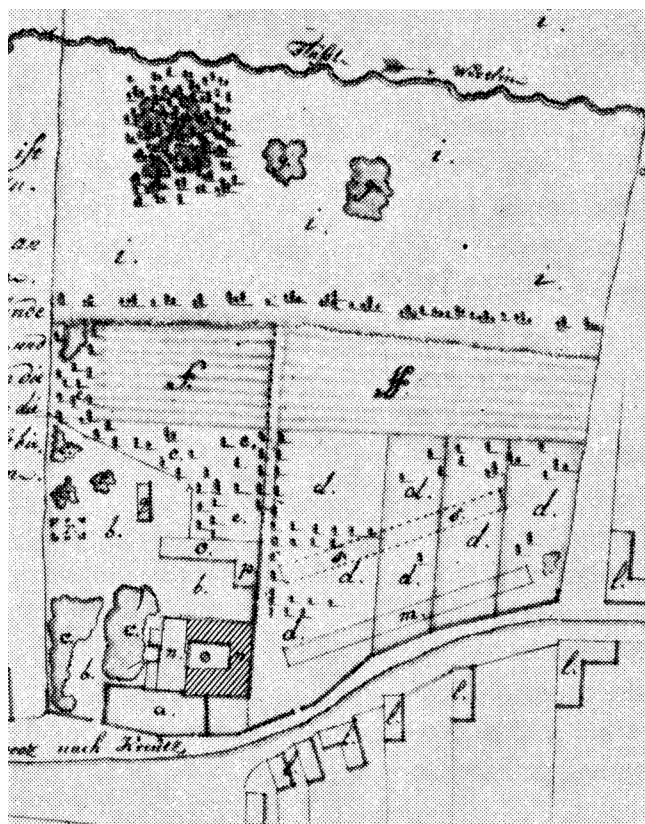
Brod je gotičke augustinske crkve presvođen baroknim svodom, a uz produljeni brod i novo zapadno pročelje podignut je zvonik, pokriven baroknom lukovicom.

Krajem 18. st. - oko 1780. godine - na *Tajnom zemljovidu*, na sekciji Križevačke županije, Donji je Križevac još uvijek okružen zidinama i bastionima, Gornji je Križevac na svom mjestu, a između njih je franjevački samostan sa crkvom. Samostan je prikazan kao mala crkva, tako da možemo biti sigurni samo u njegovo postojanje bez ikakvih daljih podataka o njegovu tlocrtu.¹⁰

Godine 1786. franjevački je samostan ukinuo car Josip II. kao i mnoge druge u Austrijskoj Carevini. Zatim je samostanski sklop neko vrijeme služio kao bolnica i skladište, da bi doskora - 1801. godine - bio dat grkokatoličkom biskupu za rezidenciju i katedralu.

Stari nacrti samostanskog sklopa

U Državnom arhivu Mađarske u Budimpešti čuva se situacija samostana i okolna terena, nacrtan negdje između 1786. i 1797. godine.¹¹ Ovaj plan kopira *Fab. Seb. Huetler, der L. Kreuzer Gespan Ingenieur*, 1792. godine: ova je situacija zadovoljavajuće točnosti (sl. 5). Ing. Huetler naznačuje u vrtu, južno od samostanskog sklopa, dva odulja objekta: očito je to bio projekt za vojnu (privremenu) bolnicu, što su potvrdila arheološka istraživanja T. Tkalčec 1999. godine prigodom radova na zaštiti biskupskog dvora od podzemne vlage.¹²

Sl. 5 Križevci, situacija tada već bivšeg franjevačkog samostana, koji je kopirao ing. F. S. Huetler 1792. godine (prema Lentić-Kugli 1971)¹³

Fig. 5 Križevci – the plan of the then already former Franciscan monastery, copied by engineer F. S. Huetler in 1792 (based on Lentić-Kugli 1971)

Prema planovima iz doba prije 1792. godine, te pri Huetlerovoj sanaciji iz 1803. godine (sl. 4), čini se da franjevački samostanski sklop ima iste gabarite kao i današnji grkokatolički biskupski dvor, iako ne i crkva. U 19. stoljeću samostan preuređuje za potrebe grkokatoličkog biskupa: prema nacrtima ing. Huetlera trebalo je izvesti sjeverni hodnik klaustra, novo stubište u jugozapadnom kutu klaustra, sanitarni čvor, odnosno skupine zahoda itd. Nedugo zatim, 1817. g., Bartol Felbinger osuvremenjuje prostore dvora (samostana) tada uobičajenim građevinskim standardom, s kaljevim pećima u svakoj sobi, opet su tu zahodi i stubišta i još daje projekt novog zapadnog pročelja.¹⁴

Tijekom 19. st., osim Felbingera, izmjenjuju se još neki arhitekti tog doba: Aleksandar Brodarić i Franjo Arnold, koji dodaju altanu na ulazu u biskupski dvor.¹⁵

10 *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. st.*, 2004., Križevačka županija, knj. IX, sekcija 30.

11 Ivy Lentić-Kugli, Plan bivšeg franjevačkog samostana i crkve (danas Grkokatoličke biskupije) u Križevcima s kraja 18. st., *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 4, Zagreb, 1979., str. 24-27, na str. 24-26.

12 Tatjana Tkalčec, Izvještaj o arheološkim istraživanjima katedrale Sv. Trojstva u Križevcima u razdoblju od 19. listopada do 18. studenog 1999. godine, (rukopis u Gradskom muzeju Križevci), Križevci, 2000.; Ista, O arheološkim zaštitnim iskopanjima kod katedrale Presvetog Trojstva u Križevcima u godini 1999., *Cris* 3/1, Križevci, 2000., str. 54-58; Ista, Zaštitna arheološka istraživanja franjevačke kapele s kriptom uz katedralu Presvetog Trojstva u Križevcima, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 32/1, Zagreb, 2000., str. 91-94; Horvat, Novi pogled na križevačku augustinsku crkvu u srednjem vijeku, str. 23-269.

13 Desno od samostanskog sklopa nacrtani su privremeni bolnički paviljoni.

14 Pisac ovih redaka ne vidi neku naročito kvalitetu u predloženom pročelju!

15 Olga Maruševski, Grkokatolička katedrala i biskupski dvor, u: *Zbornik „Grad Križevci: grad i okolica“*, Zagreb, 1993., str. 167-181, na str. 172-174.

Zadnje je, temeljito, preuređenje (pregradnju) unutrašnjosti proveo H. Bolle potkraj 19. st.¹⁶ On je osuvremenio tlocrt, izveo funkcionalna stubišta, porušio neke dogradnje, i obnovio pročelja (sl. 6), no najviše je radova bilo na crkvi-katedrali.¹⁷ Piscu ovih redaka nije namjera analizirati Bolleove promjene, odnosno osuvremenjivanje jednog starog samostanskog sklopa, to je već uspješno obavila O. Maruševski.¹⁸

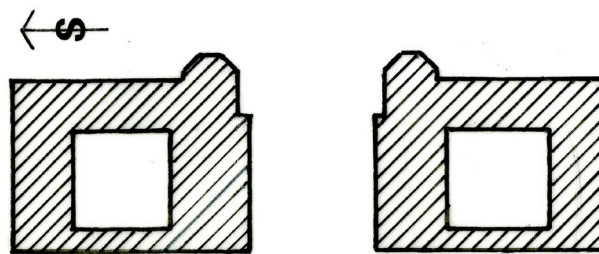
Sl. 6 Pročelje današnjeg grkokatoličkog dvora, nekadašnjeg augustinskog-franjevačkog samostana – pogled s jugoistoka (foto. T. Tkalčec)

Fig. 6 The façade of the Greek Catholic Bishop's palace (onetime Franciscan monastery), the view from southeast (photo by: T. Tkalčec)

Općenito o tlocrtima srednjovjekovnih samostana u našim kontinentalnim krajevima

Poznato je da su augustinci preuzeli pravila sv. Augustina. Međutim, s obzirom da su uvršteni u prosjačke redove – dakle uz franjevce i dominikance,¹⁹ sva je vjerojatnost da su se u organizaciji samostana mogli ugledati u franjevce. Za nas je važno, da se tih godina u Zagrebu na Kaptolu gradi franjevački samo-

stan i crkva (oko 1255.-1264.),²⁰ a obnavlja se i zagrebačka katedrala.²¹

Sl. 7 Shematski prikaz samostanskih sklopova, s crkvom na sjevernoj i na južnoj strani klaustara; svetište je uvijek okrenuto prema istoku (crtao Z. Horvat)

Fig. 7 Layout of the monastery complex with the church on the northern and southern side; the sanctuary is always turned to the East (drawing by Z. Horvat)

Općenito, osnovni su dijelovi samostanskih sklopova bili crkva i klaustar uz nju, s dva ili tri krila.

Samostanska je crkva uvijek pravilno orijentirana, tj. svetište je okrenuto prema istoku. Ali, i u ovoj osnovnoj podjeli dvije su mogućnosti: da je crkva uz južnu ili uz sjevernu stranu klaustara (sl. 7). Tako su npr. pavlinske crkve uvijek na južnoj strani klaustara, čime je crkva bolje osvijetljena prozorima, a nema prozora na sjevernoj strani, koji su uvijek u opasnosti od kiše i nevremena.²² Međutim, to je loše zbog slabije insulacije klaustara. U inverznoj situaciji, klaustar je okrenut suncu, a osvijetljenje crkve je s južne strane, s manjim prozorima iznad krova sjeverna krila klaustara. Da bi se to omogućilo, brod je morao imati značajnu visinu. Tako je bilo kod franjevačkih samostana u Našicama,²³ Zagrebu, Požegi (13. st.), ali i u Kloštar Ivaniću i Zrinu (doba oko 1500. godine).²⁴ Franjevački samostani tijekom 14. i 15. st. najčešće imaju crkvu na južnoj strani klaustara (Modruš, Remetinec, Ilok, Bihać, Remetinec....), najvjerojatnije određeni i mogućnostima lokacije. Na našu veliku žalost, niti jedan srednjovjekovni

16 Dragan Damjanović, *Arhitekt Hermann Bolle*, Zagreb, 2013. Bolle je radio i na više grkokatoličkih građevina po Hrvatskoj, usp. Maruševski, *Grkokatolička katedrala i biskupski dvor*, str. 175 i dalje.

17 Bolle nije mijenjao tlocrti gabarit samostana, za razliku od crkve - katedrale.

18 Olga Maruševski, *Preuređenje franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju*: prilog opusu Aleksandra Brdarića, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 14, Zagreb, 1990., str. 185-191; Maruševski, *Grkokatolička katedrala i biskupski dvor*.

19 Dobronić, *Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj*, str. 7.

20 Marija Mirković, *Zagrebačka franjevačka crkva i njezino kulturno-povijesno značenje*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 13, Zagreb, 1987., str. 115-135, na str. 134.

21 Horvat, *Novi pogled na križevačku augustinsku crkvu u srednjem vijeku*, str. 28-29.

22 O rasprostranjenosti pavlinskih samostana i crkava usp.: Milan Kruhek, *Topografski pregled pavlina u Hrvatskoj*, u: *Katalog izložbe „Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1776“*, Zagreb, 1989., str. 67-99. O odnosima crkve i samostana usp.: Gerhard Seebach, *Ein Beitrag zur Bauikonographie spätmittelalterlicher Klosterarchitektur*, *Oesterreichische Zeitschrift fuer Kunst und Denkmalpflege* 1-2, Wien, 1985., str. 24-27.

23 Ratko Ivanušec, *Franjevačka crkva Sv. Antuna Padovanskog u Našicama*, Našice, 2010., str. 19-21.

24 Zorislav Horvat, *Četiri franjevačka samostana na Banovini*, u: *Osam stoljeća Čuntića – 1211- 2011*, Petrinja – Zagreb, 2012., str. 73-99, na str. 87-90.

samostanski sklop nije u potpunosti sačuvan, tako da su naše mogućnosti sagledavanja srednjovjekovnih samostana dosta ograničene.

Pogledajmo neke poznate samostanske situacije prema sačuvanim tragovima na terenu.

CRKVE NA SJEVERNOJ STRANI KLAUSTRA:

- benediktinci: Bijela (15. st.);²⁵
- cisterciti: Toplica (Topusko/13. st.);²⁶
- dominikanci: Čazma (13. st.);
- franjevci: A – 13. - 14 st.: Zagreb,²⁷ Našice,²⁸ Požega,²⁹ Kostajnica,³⁰ Podgrađe – Varalya,³¹ B - 15. - poč. 16. st.: Kloštar Ivanić,³² Zrin,³³ Hrastovica³⁴...;
- augustinci: Križevci (13. st.); Garić (13. st.), kojeg su kasnije preuzeli pavlini.³⁵ (simptomatično je da je to jedini pavlinski samostan sa crkvom na sjevernoj strani klaustara, kao kod augustinaca u Križevcima).

CRKVE NA JUŽNOJ STRANI KLAUSTRA:

- benediktinci: Rudina kod Požege (12. st.);³⁶

25 Zorislav Horvat, Benediktinski samostan u Bijeloj, *Peristil* 22, Zagreb, 1979., str. 55-66.

26 Zorislav Horvat, Topusko – pokušaj rekonstrukcije tlocrta, *Peristil* 10-11, Zagreb, 1966/1968., str. 5-16.

27 Mirković, Zagrebačka franjevačka crkva i njezino kulturno-povijesno značenje, str. 115-135.

28 Ivanušec, Franjevačka crkva Sv. Antuna Padovanskog u Našicama.

29 Dijana Vukičević-Samaržija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb, 1986., str. 125-126

30 Zorislav Horvat, Ostaci srednjovjekovnoga samostana u Hrvatskoj Kostajnici, u: *Zbornik skupa „Hrvatska Kostajnica: 1240. - 2000.“* (ur. Marija Krupić), Hrvatska Kostajnica: Grad Hrvatska Kostajnica - Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002., 143-153.

31 Zorislav Horvat, Arhitektura franjevačkih samostana u dotursko doba na prostoru kontinentalne Hrvatske i Slavonije (Arheološki stadij), u: *Mir i Dobro, Umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije Sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, 2000., str. 174-190.

32 Zorislav Horvat, Franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja u Kloštru Ivaniću u svjetlu srednjovjekovnog načina projektiranja, *Peristil* 34, Zagreb, 1991., str. 43-54.

33 Horvat, Četiri franjevačka samostana na Banovini.

34 Isto.

35 Dobronić, Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, str. 9-11.

36 Dubravka Sokač-Štimac, Arheološka istraživanja na Rudini u: *Zbornik: Rudina – benediktinska opatija sv. Mihovila*, Požega, 1997., str. 17-24; Lidija Ivančević-Španiček, Rudina – biser romanike u Slavoniji, *Rudina – benediktinska opatija sv. Mihovila*, Požega, 1997., str. 25-30.

- franjevci: Voćin, Ilok, Modruš,³⁷ Bihać,³⁸ Slunj,³⁹ Remetinec (15. - početak 16. st);⁴⁰

- pavlini: Sv. Ana *de Dobra Kwcha*, Gvozd,⁴¹ Sv. Helena kod Čakovca, Remete⁴² itd.

Ivanovci i templari su imali *kuće* a crkve su im bez klaustara, pa se kod njih to pitanje ne postavlja.⁴³

Cistercitska se crkva u Topuskom⁴⁴ nalazi na sjevernoj strani klaustara, no ona je trobrodna i rasvijeta se prostora drukčije postavlja; zanimljivo je da se francuske cistercitske crkve – koje su sve trobrodne - ipak većim dijelom nalaze na južnoj strani klaustara. S obzirom da su građene u 12. st., ne može se niti crkva u Topuskom uzeti kao mjerodavna za moguće utjecaje na križevačke augustince.

Organizacija samostana

Kad su augustinci sredinom 13. st. prihvatili regulu sv. Augustina i počeli zajednički život u samostanu (*konventu*), trebalo se odlučiti i o samom objektu i životu u njemu, dakle i o njegovu tlocrtu, tj. organizaciji prostora. Čini se da je uz augustinsku Regulu preuzet i franjevački tlocrt, koji je prerađeni (?) benediktinski tlocrt, za koji se pak smatra da je potekao iz tlocrta rimske vile. To je dvorište, okruženo potrebnim objektima i, naravno, crkvom, pri čemu se poštuje osnovna orijentacija (*zoning*): crkva je uvijek svetištem okrenuta prema istoku. Uz svetište je sakristija, zatim kapitularna dvorana - kapela, prolaz do vanjskog prostora (gospodarski?). Prvi je kat ovog krila obično bio predviđen za spavaonice redovnika. U krilu koje je paralelno sa

37 Zorislav Horvat, O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji, u: *Prošlost obvezuje – Zbornik biskupa Mile Bogovića - Povijesni korijeni gospičko-senjske biskupije*, Rijeka, 2004.

38 Zorislav Horvat, Crkva Sv. Antuna u Bihaću – današnja džamija Fethija, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška „Tko kulture“*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost - Rijeka: Teologija u Rijeci, 2006., str. 67-98.

39 Horvat, O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji.

40 Dijana Vukičević-Samaržija, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 1993.

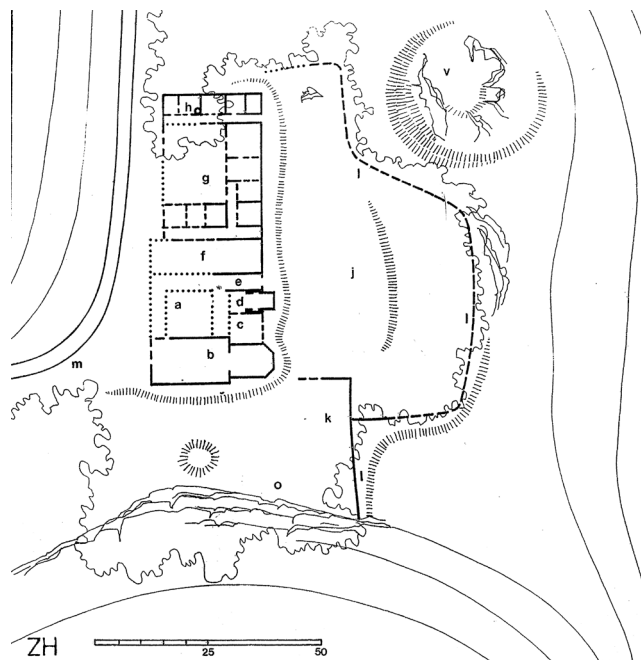
41 Horvat, O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji.

42 Zorislav Horvat, Crkve u Remetama – analiza arheoloških nalaza, tipkopis: Pismohrana Muzeja grada Zagreba, Zagreb, 2009.

43 Usp. dalje u: Lelja Dobronić, *Viteški redovi – templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984.

44 Horvat, Topusko – pokušaj rekonstrukcije tlocrta, str. 8-16; Zorislav Horvat, Neke činjenice o cistercitskom samostanu u Topuskom, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 13-14/1996-1997, Zagreb, 1998., str. 121-134, na str. 126 i dalje; Isti, Cistercitski samostan i crkva Sv. Marije u Topuskom, *Glas* 1, Karlovac, 2005., str. 8-10, 16.

crkvom – dakle na južnoj ili sjevernoj strani klaustara, smješteni su kuhinja, blagovaonica, spremišta te grijana prostorija za prepisivače tekstova i knjiga. Zapadno krilo u našim kontinentalnim samostanima nije često izvađano, no klaustar je i s te strane bio omeđen natkrivenim hodnikom.⁴⁵

Sl. 8 Gvozd – pavlinski samostan, situacija samostana s okolicom: uočiti da je samostan imao dva klaustara; legenda: a - klaustar; b - crkva; c - sakristija; d - kapela; e - prolaz do vrta; f - samostanska zgrada; g - drugi klaustar (noviji?); h - vretenasto stubište; j - vrt; k - mjesto gospodarskih zgrada; l - kamena ograda; m - stara cesta Senj-Modruš; o - živa stijena (crtao Z. Horvat)

Fig. 8 Gvozd – Pauline monastery. Layout of the monastery and the surroundings: notice that there are two cloisters. Legend: a. Cloister; b. Church; c. Sacristy; d. Chapel; e. Passage to the garden; f. Monastery building; g. Second cloister (newer?); h. Spiral staircase; j. Garden; k. Farm buildings area; l. Stone fence; m. Old Senj-Modruš road; o. Rocks; (drawn by Z. Horvat).

I na kraju, tu je i gospodarstvo, štale, kolnice, spremišta, radionice, posluga, itd., koji su se po prirodi stvari morali nalaziti izvan samostanskog sklopa, ali u neposrednoj blizini kao na primjeru Gvozda (sl. 8)⁴⁶ ili, s izuzetkom, na nekom za samostan važnom udaljenijem mjestu. Tako su cisterciti iz Toplice - Topuskog⁴⁷ imali još i vanjske majure, tzv. *grandē* (prema francuskom *la grange* = suša), pa se i danas više lokaliteta u Banovini naziva tim imenom: granda.

45 U većim cistercitskim samostanima na zapadnoj je strani bio smješten novicijat te braća laici.

46 Horvat, O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Kravskoj biskupiji, str.142-145.

47 Horvat, Neke činjenice o cistercitskom samostanu u Topuskom, str. 128-129.

Određivanje tlocrta samostana – kvadrangulacija

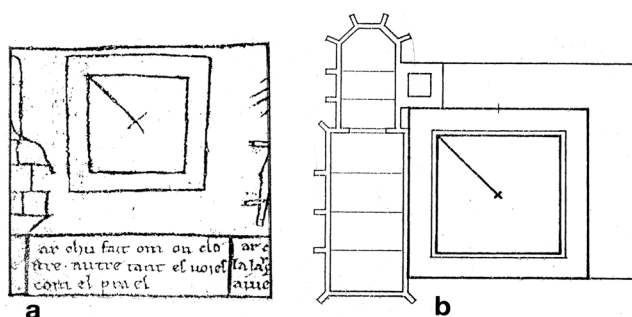

Sl. 9 Srednjovjekovni prikaz kvadrangulacije “u naravi”: redovnici određuju tlocrt Clunyja (prema Gimpel 1964: 144)

Fig. 9 Medieval depiction of quadrangulation: real life portrayal of monks trying to determine the ground plan of the Cluny monastery (based on Gimpel 1964: 144)

Možda to na prvi pogled ne izgleda složeni postupak, no projektiranu je građevinu trebalo u naravi postaviti tako, da se na kraju dobije funkcionalan objekt, prilagođen zidanju, da odgovara regulama samostanskog života i da – dobro izgleda. Dakle, trebalo je u naravi, na tlu, nacrtati njegov tlocrt u mjerilu 1 : 1, tako da su svi kutovi, počevši od klaustara, pravilni, pod 90 stupnjeva ili kako je već zamišljeno, da su duljine i debljine zidova odgovarajuće, te sve prostorije na projektiranom mjestu. Za to su u srednjem vijeku postojala uobičajena pravila i načini, pomoću kojih se zamišljeni objekt *nalagao* na terenu i izvodio (sl. 9). A to „nalaganje“ na za to predviđeno mjesto morao je izvoditi arhitekt, geodet, iskusni majstor, vičan tom poslu. Primjenjivani su jedan i više kvadrata, počevši od osnovnog gabarita do najmanje, zadnje pojedinosti.⁴⁸ O tome nalazimo spomena u *tekama* i *knjižicama* srednjovjekovnih arhitekata – voditelja gradnji.

48 Paul Booz, *Der Baumeister der Gotik*, Muenchen, str. 95 i dalje; Zorislav Horvat, *Strukture gotičke arhitekture*, Zagreb, 1989., str. 102 i dalje.

Sl. 10 a - crtež iz teke Villarda de Honnecourta za određivanje tlocrta samostanskog klaustara; b - Kloštar Ivanič - shematski prikaz primjene Villardova određivanja klaustara (crtao Z. Horvat)

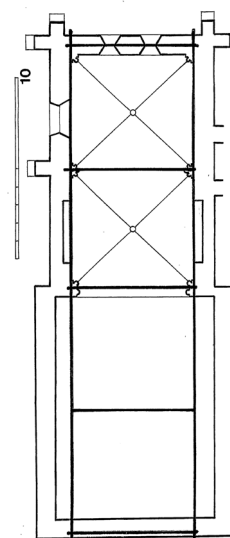
Fig. 10 A) A drawing from the notebook of Villard de Honnecourt of the monastery cloister's layout; B) Kloštar Ivanič – Schematic illustration of the application of Villard's mode of the determining the layout of a cloister (drawn by Z. Horvat).

Najstariji, općenito je poznat i u stručnoj literaturi često spominjani francuski graditelj Villard de Honnecourt sa svojom *tekom*⁴⁹ u kojoj su različiti savjeti, podsjetnici i trikovi. Autora ovih redaka zaintrigirao je zapis na listu 38 i skica uz njega: nacrtana su dva kvadrata (sl. 10a) i uz njih piše: *Par ce moyen trace-t-on un cloître avec ses galeries et son preau*. Hrvatski bi to bilo: „Na ovaj se način crta (određuje) klaustar sa svojim galerijama i svojim dvorištem (vrtom).“ Tlocrt otvorenog dijela klaustara je kvadrat, a njegova dijagonala određuje vanjsku stranu klaustara (sl. 10b). To istodobno znači da veći, vanjski, kvadrat ima dvostruko veću površinu od manjeg - dakle omjer je 2 : 1, a to istodobno znači da je površina natkrivena dijela ista kao površina nenatkrivena. Čini se da je tako kod većine srednjovjekovnih samostana, ali ima i inačica. Međutim se kvadratom (kvadratima) određuje i tlocrt crkve i tlocrt ostalih objekata uokolo klaustara: i naša je augustinska crkva, identičnih duljina svetišta i broda, određena s četiri kvadrata, po dva za svaki dio (sl. 11).

Za određivanje tlocrta i izvedbu same građevine još je bitna mjera, koju su stari arhitekti i majstori rabili: to su hvat i stopa:

- 1 hvat = 195 cm = 6 stopa a 1 stopa je 32,5 cm.⁵⁰

Dakle, svi su važniji dijelovi tlocrta bili izraženi u cijelim brojevima hvati, odnosno dijelovima hvati - stopama. Ove su se brojke lakše pamtile, njima se lakše baratalo već pri određivanju tlocrta, u određivanju brojčanih odnosa među pojedinim dijelovima gra-

Sl. 11 Križevci - augustinska crkva: određivanje tlocrta pomoću četiri kvadrata (crtao Z. Horvat)

Fig. 11 Križevci – Augustinian church: determining the ground plan by using four squares (drawn by Z. Horvat)

đevine⁵¹ što je, dakako, olakšavalo posao neposrednim izvođačima, zidarima i klesarima.

Analiza nekih samostana u kontinentalnom dijelu Hrvatske

Pisac ovih redaka analizirao je više klaustara drugih srednjovjekovnih samostana, kako i na koji su način rabljeni kvadrati: analize pokazuju neke zajedničke nazivnike. Prije svega, uvijek dva kvadrata određuju klaustar, a crkvu više kvadrata, obično 3 ili 4 u nizu. Bitno je uočiti sustav, međusobni odnos kvadrata pojedinih dijelova samostanskog sklopa.

Pavlini samostan u Kamenskom je dobar primjer za ovakvu analizu. Nedavni su radovi⁵² dali točne snimke i nova otkrića,⁵³ što je piscu ovih redaka omogućilo – olakšalo potrebne analize tlocrta (sl. 12). Sve počinje velikim sveobuhvatnim kvadratom (ili dva kvadrata), koji ima stranicu, izrazivu u srednjovjekovnoj mjeri, tj. u hvatima (1 hvat = 195 cm = 6 stopa). Kod Kamenskog samostana taj je nulti kvadrat veličine 16/16 hvati, kod našičkog franjevačkog samostana to je 22/22 hvata, Topuskog 30 hvati, a kod križevčkih augustinaca to bi moglo biti 19 hvati.

51 Isto, str. 72 i dalje.

52 Radove izvodio Hrvatski restauratorski zavod u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Karlovcu Ministarstva kulture; arheološka istraživanja vodila A. Azinović-Bebek (2005.), a arhitekturu arhitektica V. Milošević.

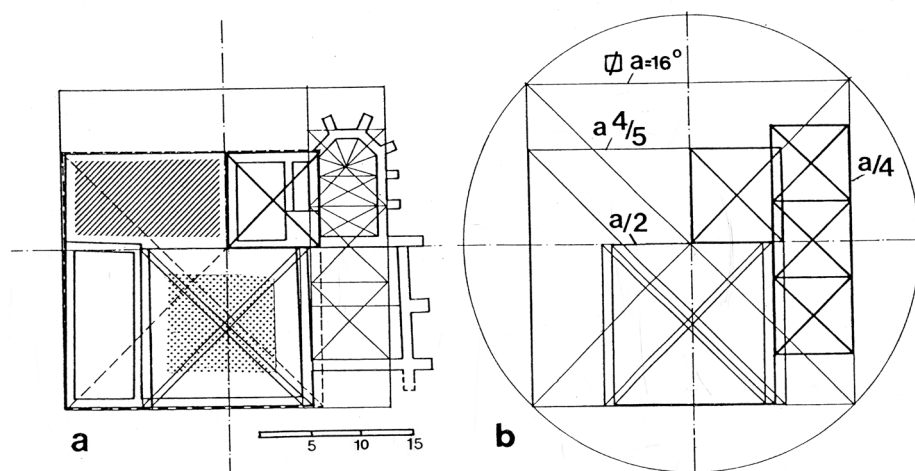
53 Horvat 2007-2008: 141 i dalje.

49 Hans Hahnloser, *Villard de Honnecourt*, Wien, 1935., str. 125-126 i slike 41e i 41g.

50 Zorislav Horvat, *Katalog gotičkih profilacija*, Zagreb, 1992., str. 60 i dalje.

Dijeljenjem ovog (ovih) velikog (velikih), osnovnih kvadrata (dva kvadrata, od kojih je jedan horizontalnih stranica, a drugi zarotiran, postavljen *na karo*),

dobiju se manji kvadrati za određivanje crkve, klaustra i objekata oko klaustra (sl. 12).

Sl. 12 Kamensko kod Karlovca - pavlinski samostan: pokušaj kvadrangulacije samostanskog sklopa na rekonstruiranom tlocrtu prema istraživanjima Hrvatskog restauratorskog zavoda (prema Horvat 2007-2008)⁵⁴

Fig. 12 Kamensko near Karlovac – Pauline monastery: quadrangulation of the reconstructed ground plan of the monastery complex based on the investigations of the Croatian Restoration Institute (based on Horvat 2007-2008).

Pogledajmo ove odnose kod pavlinskog samostana u Kamenskom kod Karlovca:⁵⁵

- osnovni je kvadrat veličine 16/16 hvati;
- objekte određuje manji kvadrat, veličine 4/5 osnovnog kvadrata;
- klaustar je ½ velikog, osnovnog kvadrata;
- u ovaj se kvadrat upisuje manji kvadrat, postavljen *na karo* spajanjem sredina stranica većeg kvadrata;
- upisani kvadrat rotiranjem razgraničuje natkriveni dio klaustra od otvorenog;
- crkvu određuju tri kvadrata, čija je stranica 1/4 stranice osnovnog kvadrata; veličina ovih kvadrata je 4/4 hvata;
- objekt je sakristije sa stubištem za gornju etažu određen kvadratom veličine 4/5 osnovnog kvadrata i kvadratom klaustra, veličine 1/2 osnovnog kvadrata, jednostavnim upisivanjem u shemu.

54 Čitav tlocrt određuje najveći kvadrat, veličine stranica 16 hvati (tj. 31,5/31,5 m). Samostan je dalje određen manjim kvadratom, koji u odnosu na onaj veći stoji u omjeru 4:5. Klaustar određuje manji kvadrat 8/8 hvati, tj. polovice stranice najvećeg kvadrata. Crkvu određuju kvadrati veličine 4/4 hvata, tj. stranica im je ¼ stranice najvećeg kvadrata. Sakristija je također određena kvadratom, omeđenim srednjim osima najvećeg kvadrata i gornjom stranicom samostana.

55 Zorislav Horvat, Arhitektura pavlinskih samostana u okolici Karlovca, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 31-32, Zagreb, 2007-2008., str. 123-146, na str. 137-141.

Sve je tu jasno i jednostavno, sekundarnim i tercijarnim kvadratima dalje se postupno izvode pojedini objekti uokolo klaustra.

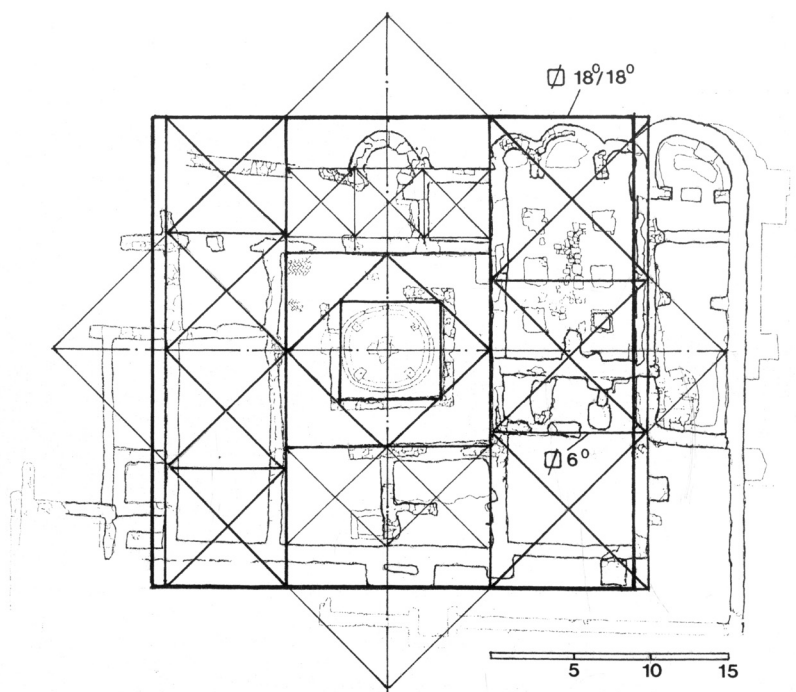
Kod križevačkih augustinaca podimo od stranice klaustra, koji je morao biti kvadrat ili blizak kvadratu. Crkvu su određivala četiri kvadrata, veličine stranice 2 ½ hvata i s obzirom da crkva postoji, može nam biti polazna pozicija kvadrangulacije. Istočno krilo je najvjerojatnije zaostalo od prvotnog tlocrtnog gabarita, iako je produljeno prema jugu. Prvotnoga južnog krila više nema, iako su temelji moguće djelomično korišteni. No, kakav je bio točan gabarit ovog krila – ne znamo.

Zapadnog krila u doba augustinaca najvjerojatnije nije bilo, tj. ondje je mogao biti samo natkriveni hodnik klaustra, koji je zatvarao prostor klaustra sa zapadne strane, možda u ravnini sa zapadnim pročeljem crkve.

Jesu li augustinaci imali podrum ispod istočnoga ili južnog krila, također nije jasno. I na kraju, sva je vjerojatnost, da je istočno krilo samostana imalo I. kat, namijenjen spavaonici redovnika.

Usporedba s drugim samostanskim tlocrtima

Benediktinski samostan Rudina nedaleko Požege, osnovan tijekom druge polovine 12. st. po banu

Sl. 13 Rudina - benediktinski samostan (druga polovica 12. st.): vrlo mali klaustar iako je određen kvadrangulacijom, razlikuje se od onih iz 13. st; samostan nakon 15. st. nije pregrađivan (tlocrt prema Ivančević-Španiček 1997: 27, crtao T. Papić; kvadrangulacija Z. Horvat)

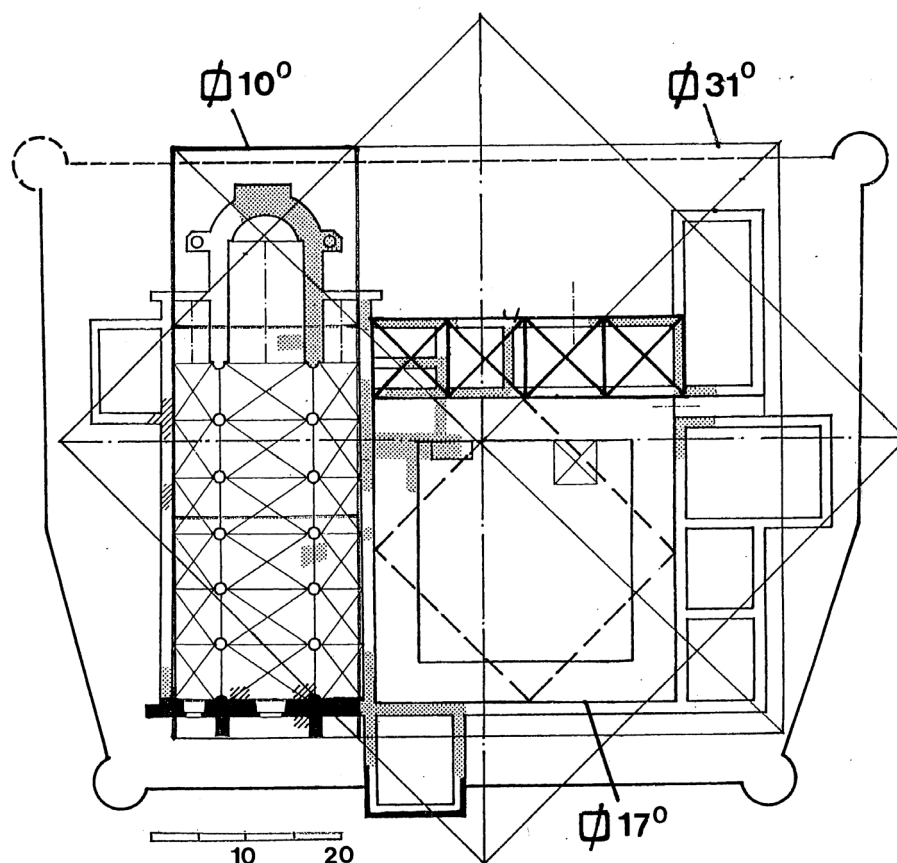
Fig. 13 Rudina – Benedictine monastery, second half of the 12th century (ground plan based on Ivančević-Španiček 1997: 27, drawn by T. Papić; quadrangulation done by Z. Horvat).

Boriću,⁵⁶ izuzetan je primjer našeg samostana u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Izuzetan je po nekoliko činjenica: crkva mu je trobrodna (sl. 13), zide crkve je izgrađeno klesancima, ima romanički tlocrt i bila je ukrašena brojnom kamenom likovnom plastikom. Samostan je bio vrlo mali, što uostalom odgovara veličini crkve, ali je za razliku od crkve mnogo manje pažljivo građen.

Analiza pokazuje da je pri projektiranju bila uporabljena kvadrangulacija, jedna vrlo lijepa i suvisla konstrukcija (sl. 13). No, za razliku od kasnijih samostana raznih redova, ova je kvadrangulacija drukčijeg tipa, vjerojatno i zbog male veličine samostanskog sklopa: otvoreni dio klaustara je tek 6/6 m. Bitno je za našu analizu kvadrangulacije da je početni kvadrat veličine 18/18 hvati, što je jedan od najmanjih početnih kvadrata, a uz to je cijela konstrukcija dosta drukčija.

Samostan u Toplici, današnjem Topuskom, bio je značajan cistercitski samostan u ovom dijelu Europe, s velikom trobrodnom crkvom, duljine oko 50 m, zidanom klesancima. Samostan je djelomično iskopavan godine 1877.–1879. te 2000. godine, tako da je moguća djelomična rekonstrukcija samostanskog sklopa (sl. 14). Iako je samostan osnovan početkom 13. st., s romaničkim svetištem crkve, čini se da mu je gradnja prekinuta mongolskom provalom 1242. godine. Nakon toga, nastavilo se s radovima, s novim građevinarima, pa se može pretpostaviti da mu je kvadrangulacija tlocrta i određena tim dobom: u svakom slučaju, kvadrangulacija na terenu prethodi svakoj gradnji. U ovom trenutku opet možemo pokušati odrediti primijenjenu konstrukciju u njezinim početnim potezima s obzirom na podatke kojima raspolažemo.

⁵⁶ Nada Klaić, *Povijest Bosne*, Zagreb, 1989., str. 82-84.

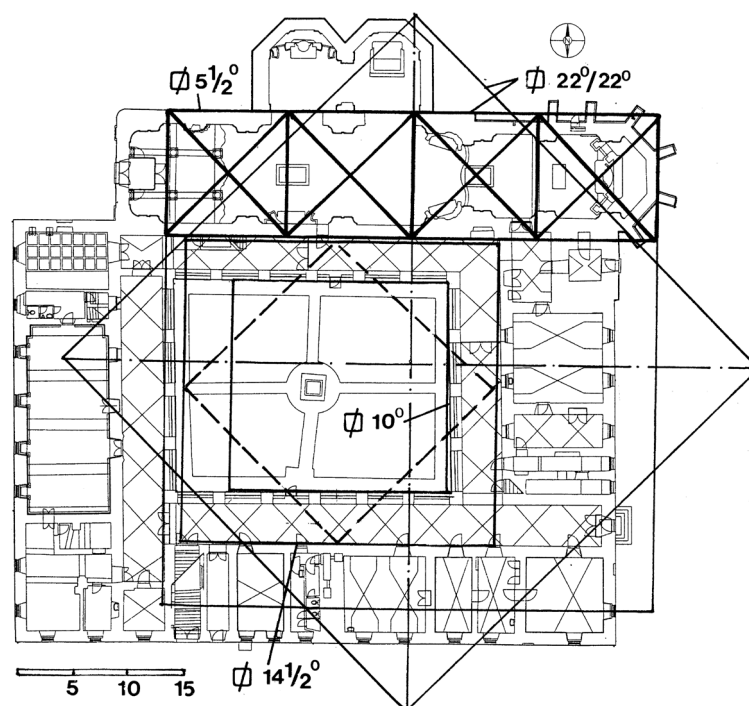
Sl. 14 Topusko - cistercitski samostan (13. st.): tlocrt je određen istim tipom kvadrangulacije, kao i ostali samostani, koji su ovdje analizirani; samostanski sklop je tijekom 16. st. prilagođen samo za obranu od turskih napada (crtao Z. Horvat)

Fig. 14 Topusko – Cistercian monastery, 13th century (drawn by Z. Horvat)

Osnovni kvadrat kvadrangulacije, veličine 31/31 hvata obuhvaća crkvu i samostanski sklop. Crkva je približno određena s tri kvadrata, veličine 10/10 hvati, koji je približno 1/3 veličine stranice osnovnoga kvadrata. Klaustar je veličine 17/17 hvati, a otvoreni dio klaustara određen je pridruženim manjim kvadratom, postavljenim "na karo". Istočno krilo čine četiri manja kvadrata, koji povezuju crkvu i južno krilo.

Našički je franjevački samostan osnovan krajem 13. st., dakle oko 100 godina nakon Rudina, a kvadrangulacija je slična onoj križevačkog augustinskog samostana (usp. sl. 15 i sl. 17). Tlocrt crkve određuju četiri kvadrata, čije su stranice – 1/4 stranice velikog, osnovnog kvadrata veličine 22/22 hvata. Kvadrat klaustara je 2/3 osnovnog kvadrata, tj. veličina mu je 14 ½ hvata. Unutrašnji gabarit otvorenog dijela klaustara određen je manjim, pridruženim kvadratom, dakle prema Villardovoj shemi (sl. 10).

Barok je – čini se – koristio tri stranice gotičkog klaustara, ali ga je produljio prema zapadu, kao i samu crkvu (sl. 15). Prema istraživanjima konzervatora R. Ivanušca, jedini je sigurni zid prvotnog samostana zapadni zid istočnoga krila, tako da je daljnja analiza krila samostana za sada nemoguća.

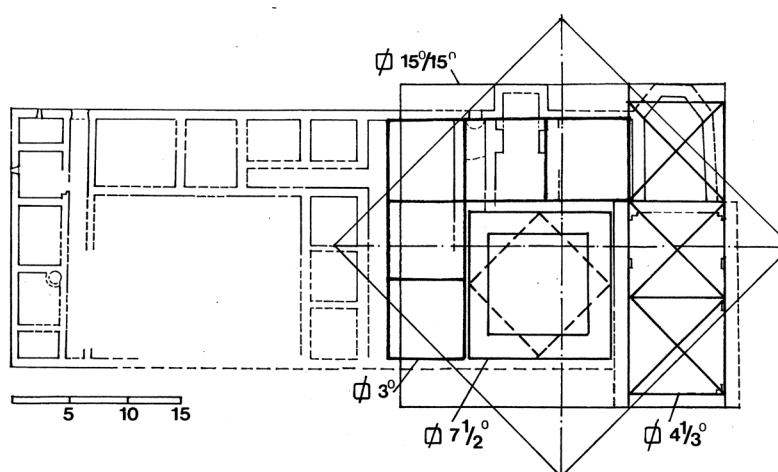
Sl. 15 Našice, franjevački samostan (druga polovica 13. st.): pokušaj kvadrangulacije sklopa, koji je u baroku pregrađen, a crkva produljena prema zapadu (tlocrt prema Ivanušec 2010: 20, crtao D. Zahirović, kvadrangulacija Z. Horvat)

Fig. 15 Našice – Franciscan monastery, second half of the 13th century: quadrangulation of the complex which underwent adaptation during the Baroque period, while the western part of the Church was elongated (ground plan based on Ivanušec 2010: 20, drawn by D. Zahirović, quadrangulation done by Z. Horvat)

Pavlinski samostan na Gvozdu nedaleko Modruša je ruševina, koja je gotovo u potpunosti zadržala svoj prvotni gabarit pa i tlocrt, iako to ne isključuje potrebu za arheološkim iskapanjima. Samostan je nevelik, bar u svojoj jezgri, kao što je većina pavlinskih samostana (sl. 16). Osnovni je kvadrat 15/15 hvata, dakle još manji od rudinskog samostana, ali je konstrukcija kvadrangulacije drukčija. Crkva je određena s tri kvadrata, veličine 4 1/3 hvata. Klaustar je zadan kvadratom veličine polovi-

ce osnovnog kvadrata tj. 7 1/2 / 7 1/2 hvata. Ovoreni dio klaustra određen je pridruženim manjim kvadratom, kao na Villardovoj shemi. Objekte sjevernog i istočnog krila određuje niz kvadrata, veličine 3/3 hvata, dakle veličine je 1/5 stranice osnovnog kvadrata.

Prigradeni sjeverni aneks samostanu sa svojim klaustrom najvjerojatnije je izgrađen kasnije, sa svojom konstrukcijom, i ne pripada osnovnoj kvadrangulaciji ovog samostana.

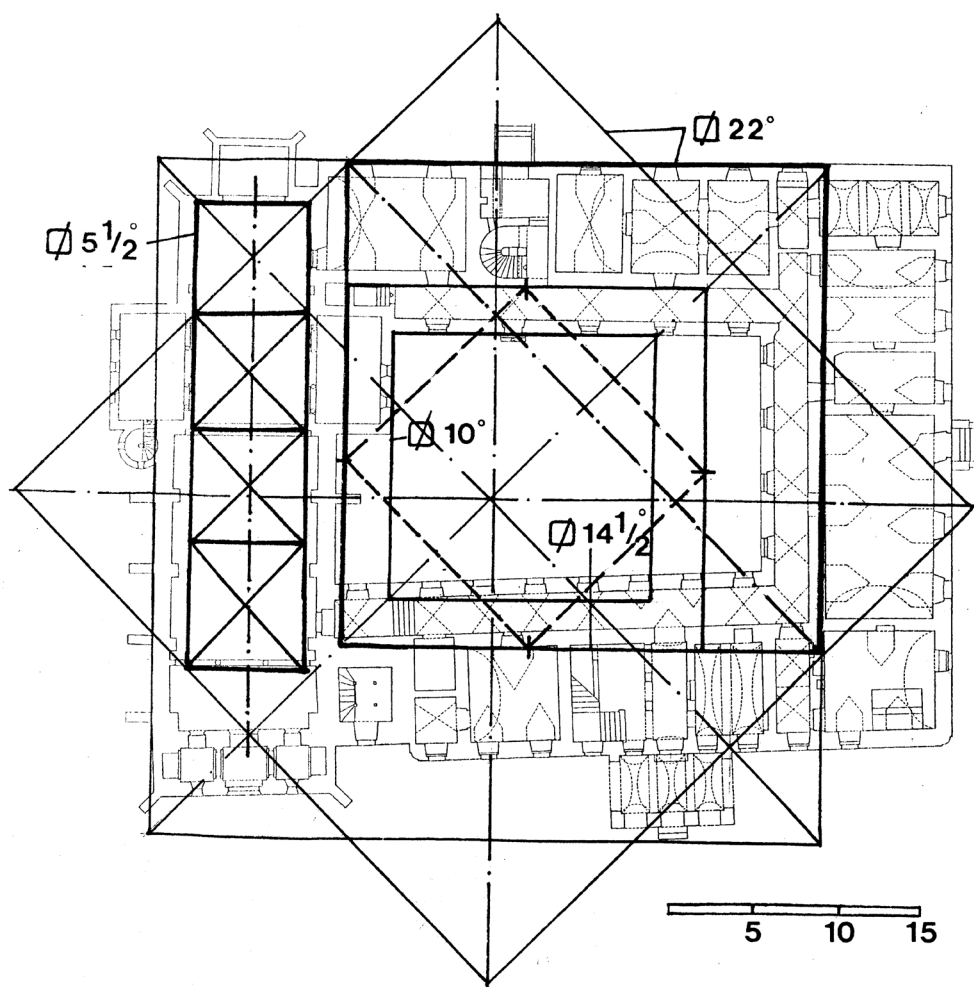
Sl. 16 Gvozd - pavlinski samostan (druga polovica 14. st.): analizirana je samo jezgra samostana, s obzirom da je drugi klaustar građen nešto kasnije, iako još u srednjem vijeku (tlocrt i kvadrangulacija: Z. Horvat)

Fig. 16 Gvozd – Pauline monastery, second half of the 14th century: analysis of the monastery's central part (ground plan and quadrangulation prepared by Z. Horvat)

S obzirom na doba nastanka, slijedi pavlinski samostan u Kamenskom kraj Karlovca, no o njemu je već bilo govora, pa to ne bismo ponavljali.

I na kraju, vratimo se križevačkom augustinskom samostanu, osnovanom, po svoj prilici, tijekom druge polovice 13. st., dakle nešto nakon topuskog a prije našičkog samostana. Suvremenik križevačkom augustinskom samostanu može biti zagrebački franjevački samostan. Augustinska crkva i danas postoji, iako ponešto pregrađena i produljena prema zapadu. Samostanski je sklop uglavnom pregrađen, jedino je istočno krilo moglo zadržati prvotni tlocrtni gabarit, a

djelomično i klaustar (sl. 17). i ovdje početni kvadrat obuhvaća cjelokupni samostan, a veličina mu je $22/22$ hvata. Četiri kvadrata crkve, veličine $5\frac{1}{2} / 5\frac{1}{2}$ hvata određuje os kroz križanja osnovnog kvadrata, postavljena *na karo* i dijagonale drugog, osnovnog kvadrata: veličina stranice crkvenih kvadrata je $\frac{1}{4}$ stranice osnovnog kvadrata. Klaustar je $\frac{2}{3}$ osnovnog kvadrata, tj. $14\frac{1}{2}$ hvata. Pridruženi kvadrat ovome kvadratu, postavljen *na karo*, razgraničuje otvoreni prostor klaustra od onog natkrivenog. Istočno i južno krilo očito omeđuju veliki osnovni kvadrat i kvadrat klaustra (sl. 17). Sve ovo podsjeća na druge, kasnije pa i ranije, primjere.

Sl. 17 Križevci - nekadašnji augustinski samostan, pokušaj kvadrangulacije tlocrta (tlocrt prema Maruševski 1993: 169, crtao D. Stepinac, kvadrangulacija Z. Horvat)⁵⁷

Fig. 17 Križevci – former Augustinian monastery, possible quadrangulation of the ground plan (ground plan based on Maruševski 1993: 169, drawn by D. Stepinac, quadrangulation done by Z. Horvat)

⁵⁷ S obzirom da je samostan i rušen i u baroku pregrađen, analiza je rađena usporedbom s drugim samostanima. Augustinska je crkva u baroku produljena, a krajem 19. st. regotizirana i prilagođena potrebama grkokatoličke službe.

Zaključno

Autor je tijekom bavljenja raznim srednjovjekovnim građevinama, sakralnih i profanih, a posebno samostana, došao do nekih spoznaja, koje su ga učvrstile u mišljenju, da je morao postojati sustav pri određivanju tlocrta ovih objekata i njihova polaganja na terenu. Nije to jednostavan postupak, ali je bio prijeko potreban za dobivanje funkcionalnih građevina. Dalje, kad se na terenu iskolčilo građevinu, crkvu ili samostan, kvadrati kvadrangulacije, izraženi u hvatima, osiguravaju pravilnost pojedinih prostora. Na tlocrt se nadovezuje dizanje građevine, davanje treće dimenzije, opet daljim, uobičajenim postupkom. Kvadrati na tlu određuju debljine zidova, mjesta i širine i visine prozora, vrata, lukova, itd. Kvadrangulacija do zadnjeg detalja daje potrebna pravila i module za gradnju objekata u visinu. Zanimljivo je da ima autora koji smatraju da je tajna srednjovjekovnih arhitekata, kamenara i zidara baš to – kvadrangulacija i dizanje nacrt (elevacije) prema zadanom tlocrtu (planu).⁵⁸

Ovaj je sustav bio istodobno iskustveni “recept”, koji je omogućavao statički sigurnu građevinu, ispravan postupak gradnje, a prigodom prekida gradnje, svaki je slijedeći arhitekt znao kako i na koji način nastaviti gradnje, a da ono bude sigurno, statički neopasno.

Usporedba s više samostanskih tlocrta, koji su stajali na raspolaganju, pokazuje stanovite sličnosti u postupku, iako je svaki sklop zasebni slučaj, s inačicama u izvedbi nastalima ovisno o dobu gradnje, samostanskom redu, ali i o nekim drugim uvjetima: terenu, materijalnim sredstvima, znanju arhitekta i izvođača. Pripadnost augustinaca prosjačkim – propovjedničkim redovima, usmjerava ih na investitora sa strane i na skromnost, pa je time moguća veza na gradnju franjevačkog samostana u Zagrebu.⁵⁹ Isto je tako važno da je križevački augustinski samostan osnovan na samom početku osnutka njihovog reda, kada se tek mogao početi stvarati njihov - augustinski tip samostana. Nije nevažno da su mogli preuzeti regule nekog postojećeg samostanskog reda, pa i franjevac, što možda objašnjava i činjenicu, da su stari augustinski samostan baš oni preuzeli početkom 17. st.

Postupak kvadrangulacije na tlocrtu benediktinskog samostana Rudine bitno se razlikuje od postupka kvadrangulacije augustinskog, ali i drugih, kasnijih samostana. Kao prvo, Rudine su osnovane stoljeće ranije nego npr. križevački augustinci, značajno je manji i - graditelji ovog benediktinskog samostana imali su

znatno dulju tradiciju u osnivanju i gradnji. Cistercijski samostan u Toplici (Topuskom) odstupa od kvadrangulacije ostalih samostana prije svega zbog svoje velike trobrodne crkve, iako ne i značajno. I na kraju konstatirajmo da je kvadrangulacija analiziranih sklopova na tragu *teke* V. de Honnecourta (sredina 13. st.), kad su neki od razmatranih samostana bili osnovani.

S obzirom na podatke kojima se raspolagalo, a prije svega s obzirom na to da nam niti jedan srednjovjekovni samostan u kontinentalnom dijelu Hrvatske nije očuvan, već se u najboljem slučaju radi o arheološkim nalazima posljednjih godina, moglo se tek pokušati dati neke osnove kvadrangulacije samostanskih tlocrta.

Summary

Considerations on the ground plan of the Augustinian monastery in Križevci

Key words: Augustinians monastery, Greek Catholic Cathedral, Križevci, Middle Ages, quadrangulation

The present day Greek Catholic Bishop's Palace was an Augustinian monastery in the Middle Ages. The author uncovered new information pertaining to the monastery while working on his article about the monastery church – which was reconstructed in the neo-Gothic style for the purposes of the Greek Catholic Diocese at the turn of the 19th century – published in the previous issue of this very magazine.

The Augustinian order was established in 1243 in Italy and their members were probably invited to Križevci by ban Stephen V, who ordered the erection of the monastery complex. It is possible that the construction of the Franciscan monastery in Zagreb had an effect on this. The monastery was abandoned in mid-sixteenth century after a Turkish raid on Križevci. The Franciscans, who became the owners of the derelict monastery in the beginning of the 17th century, made alterations in the building and adapted it to their needs. After the disbanding of the Franciscan monastery in the beginning of the 19th century the building was handed over to the Greek Catholic bishop who used it as his residence. From 1894 to 1897 the church (cathedral), as well as the monastery building, underwent a renovation led by the architect Herman Bollé in which it gained its current appearance.

The medieval monastery complex probably consisted of a square cloister with buildings situated near its eastern and southern flanks. Today only the eastern

58 Jean Gimpel, *Les bâtisseurs de cathedrales*, Paris, 1964, str. 128.

59 Usp. dalje u Horvat, Novi pogled na križevačku augustinsku crkvu u srednjem vijeku.

wing of the Greek Catholic residence has somewhat kept the original dimensions of the cloister, while the Franciscans elongated its southern side and built two new wings: the southern and the eastern.

The current ground plan was quadrangulated in order to reconstruct the underlying Augustinian one in the extent that the preserved Augustinian objects enabled such a feat. The ground plan of the church (present day cathedral) has mostly remained intact, while it is presumed that the monastery had a square one. The dimensions of all the quadrangulation elements are expressed in fathoms – a medieval unit of measurement (1 fathom = 195 cm) – while the squares of the

quadrangulation bear some kind of proportion to one another. The suggested quadrangulation was compared with the ground plans of other medieval monasteries in continental Croatia: the ground plan of the Benedictine monastery from the 12th century has a different procedure, while the monasteries in Našice, Kamenosko and Gvozd have similar systems to the Augustinian monastery, including expressing the length of the square's sides in fathoms.

The purpose of the quadrangulation was to obtain a regular ground plan which corresponded to the envisaged project and fulfilled the needs of the monks.